

Filosofická kosmologie 9

Ladislav Hejdánek

◆ bytový seminář, česky, vznik: 3. 12. 1984

◆ private seminar, Czech, origin: 3. 12. 1984

Filosofická kosmologie IX

3. 12. 1984

Kazeta 1

Strana A

... se výslovně kriticky a polemicky obrací proti těmto dvěma, že? Tak proto jsme si to dali jako předpoklad a teď se podíváme, co říká on sám. Já nevím, kolik o tom víte. Jsem si uvědomil potom v hovoru, že to jméno není moc dobře známé nebo neví se o tom. Když jsme mluvili o Pascalovi, tak to každý něco tak trošku ví, ten Jeans už byl horší, ale to jsme si něco málo o něm řekli.

Teilhard je strašně zajímavá postava. Je to šlechtický potomek z početné, zchudlé šlechtické rodiny, pro kterého nebyly peníze na vzdělání, a tak udělal to, co se kdysi dělávalo, co ještě naše babičky, prababičky pamatují, že se využilo možností, jak studovat, tím, že se člověk něčemu zavázal. Dneska se to dělá tím, že se zaváže třeba být policajtem nebo vojákem a pak má možnost při jistých předpokladech, že vystuduje. Možná, že jsou ještě nějaké další případy, ale spíš se to pak vztahuje jenom k tomu dálkovému studiu. Přímo teda, aby vás nějaký podnik, aby vám platil stipendium, když se mu zavázete, že po vystudování tam budete řekněme deset nebo patnáct let pracovat, já nevím, jestli se to dělá. Jestli, tak velmi zřídka kdy.

Kdosi: Jo, jo, jo...

Zřídka, že jo.

Tak jednou z možností bylo vstoupit do řádu, což učinil Teilhard, a to k jezuitům, a tudíž měl potom možnost studia, ten řád to platil. A měl velké štěstí, že se dostal do správných rukou, měl skutečně vynikající učitele, celou plejádu vynikajících učitelů. Orientoval se, je to takový pozoruhodný člověk v našem století, není jich podobných moc, právě pro tu nesmírně širokou perspektivu bádání a zkoumání a přemýšlení a tak dál. Je to člověk velmi vzdělaný filosoficky a teologicky, to je samozřejmé, teologicky, že. Ale jeho profesí hlavní, a to, co teda měl studovat a jaká studia mu platil ten řád, to byla biologie, ale orientovaná hlavně na paleobiologii a geologie, což je nutný k paleontologii vždycky, čili je geologem, paleontologem a zejména paleoantropologem.

Na vysoké úrovni patřil ke světové špičce, jeho objevy třeba nějakých těch Sinanthropů v Čou-kchou-tien a tak dál jsou známé, jsou spojené s jeho jménem. Teda nejenom jeho objevy, to je vždycky skupina nějakých, ale prostě on tam jménem taky vystupuje. I když měl jisté potíže od samého začátku. Například nemohl pracovat ve Francii, řád ho poslal pryč, aby nepřispíval k rozbrojům ve Francii. Byl na dlouhá léta, víc než desetiletí, já nevím snad dvacet let, byl odstraněn do Číny. Tam aby bádál, čili nebylo to jeho rozhodnutí, on sám by pravděpodobně býval raději bádál v Jižní Africe, ale byl poslán do Číny, tak tam dělal, ten objev Sinanthropa byl takovým vedlejším výsledkem.

Zajímavý člověk, který měl potíže také se svým řádem. Provinciál řádu mu zakázal publikování jakýchkoli jiných textů než přísně paleontologických, geologických, tedy přírodovědeckých. No a on to řešil tím, že si dopisoval se svými známými a přáteli, ať už vědeckými nebo i osobními, a psal místo běžných dopisů takové traktátky. No a protože

nesměly vycházet, tu a tam výjimečně mohl vyjít nějaký text, který tak trošku měl tendenci vybočit z toho přísně přírodovědeckého směru, samozřejmě každý text musel dostat zas nějaký jiný nadřazený v řádu, který to pročetl a pustil k tisku, jak už to tak je, ta dobrá tradice, o které se vždycky mluví v jezuitském řádu, ta poslušnost jako mrtvola, že člověk musí být poslušen *sicut cadaver*, tak pár těch textů zajímavých filosoficky nebo teologicky mohlo vyjít, ale vždycky s tím byly nové a nové potíže.

A léta se snažil ten svůj nejslavnější spis, to si řekneme, ten dokončil, psal celou válku a dokončil to v roce 1947 a mohlo to vyjít až po jeho smrti. Taky zas, ačkoliv několikrát byl v Římě, a tedy dokonce se odvolával, projednávalo se to, jestli to může vyjít a stále teda... A když už i některé věci vyšly, tak potom bylo vydáno jakési *monitum*, zakazovalo se, aby ty jeho knihy již publikované, aby byly v seminářích teologických, kde se připravují studenti teologie, no a nemělo se to dávat číst, doporučovat, a dokonce jako odrazovat od toho a tak dál. Prostě kolem toho bylo mnoho diskusí a velký diskuse veřejný taky, že, a kritizovalo se to a tak dál. Tedy postava kromobyčejná i svými osudy a velmi taková rozbroje a rozpory vyvolávající.

No a vzhledem k tomu, že psal jenom takové ty menší traktátky s výjimkou vlastně dvou věcí, tak se to téma z nejrůznějších stran vždycky opakuje znova. Na tom je krásně vidět na Teilhardovi, jak je to filosofická mysl, že vlastně v každém jeho textu takřka, který přesahuje tu sféru ryzí přírodovědy, je vždycky celý Teilhard. Vždycky všechno. I když v různých důrazech a různě stručně, někdy je to rozvedený tohle a jinde zas je to jenom stručně a rozvedený něco jiného, ale je to skutečně pěkné.

U nás bohužel vyšly jenom dvě věci a z toho, co nás zajímá, vyšla vlastně jenom jedna věc, to je ta *Lidská zoologická skupina*, poprvé to vyšlo pod názvem *Groupe zoologique humain* a u nás česky to vyšlo pod názvem *Místo člověka v přírodě*, to je původně podtitul, ale když potom v sebraných spisech to vyšlo, tak to bylo naopak, hlavní titul je *Místo člověka v přírodě*.

No tak to je tak jako pro přiblížení té postavy, je to atraktivní obličej, atraktivní postava a také atraktivní myšlení. Dneska je to trošku jako už jakoby zapomenutý, dneska se tím málokdo zabývá. Jednak u nás málo, protože tady ten hlavní zájem byl teologický, co se z toho dá teologicky, prokřesťansky, co se z toho dá vytěžit. A zájem o jeho filosofické a filosoficko-vědecké koncepty byl poměrně malý, nevěnovalo se tomu pozornost. Ale také v samotné Francii ten boom, který tam byl, tam kdekdo o tom něco napsal nějakou knížku, většinou populárnější, tak to končilo tak nějak v těch konec šedesátých, ještě na začátku sedmdesátých let ještě něco málo vyšlo, ale to už bylo *po*.

Je to velká škoda podle mého soudu, je to člověk, ke kterému bude třeba se vracet. Ne proto, že by tam nebyly chyby, tam jsou vážné chyby a my si taky jenom na ukázkou jednu ukážeme. Ale ty jeho koncepce jsou tak pozoruhodné, tak *Bahnbrechend*, česky razící nové cesty, že i když se spousta věcí musí opravit, tak ta vize je čímsi neobyčejně inspirujícím pro myšlení. Samozřejmě budoucí, nikoli současný, poněvadž jak jsme si řekli, současné evropské myšlení má málo porozumění pro otázky přírody a přírodních věd. Tedy přírodních věd ne v tom smyslu analytické filosofie, nýbrž v tom tradičním smyslu filosofie toho, o čem nám ty vědy přinášejí své poznatky. Filosofická reflexe nad tímhle tím, ne nad vědou jakožto aktivitou.

No tak já jsem si zvolil na ten výklad text, nevím zase, já se radši ani nebudu dneska ptát, jestli jste četli něco, jestli jste si to našli. Doufám, že aspoň někdo. Já jsem doporučoval ten jediný český text, ale použiju jiného. K tomu českému se vrátím jenom v jedné věci. Chci citovat z textu, který patří k trošku delším, ne k těm nejkratším, ale není nijak moc dlouhý. Je uvedený v druhém svazku sebraných spisů, který obsahuje hlavně přírodovědecké texty, většinou vyšlé za jeho života, a ten text se jmenuje *Jedinečnosti* nebo *Singularity lidského druhu*. A na začátku toho textu vykládá věci, které pro nás jsou velice závažné nebo prostě jsou inspirující, jsou důležité pro to naše téma.

Teilhard mluví o vývoji. Všechno je ve vývoji, všechno je v pohybu a všechno je ve vývoji. Ale mluví o dvou základních mechanismech vývoje ve světě, v univerzu, v kosmu. Jeden ten mechanismus je korpuskulizace nebo korpuskularizace, on říká přesně korpuskulizace. U nás to zní trošku divně, no ale to je fuk. Částečkování nebo částicování nebo jak by se to řeklo. A druhým je pro něho větvení, rozvětňování. Hned si vyložíme, jaký je mezi tím rozdíl.

Především upozorňuje, a hloub už nejde, že sama primordiální, tedy primordiální v tom smyslu, jak jsme o tom hovořili kdysi třeba v souvislosti s Whiteheadem, *primus* – první latinsky a *ordo* je řád, čili to, co je prvního řádu, to je primordiální. Ono to vypadá jako *Mord*, že jo, česky, ale je blbý to říkat primordiální, aby se to rozlišilo, tak primordiální. Všude se to teda anglicky i francouzsky tak spojuje dohromady. Takže sama primordiální forma kosmické energie je už granulovaná, říká. Tedy už jsou to částice, už jsou to kvanta, fotony například. A ta primordiální forma kosmické energie má schopnost, tedy pokud za tu primordiální považujeme fotony, to je záření, tak to záření má schopnost se materializovat. Poněvadž rozeznáváme energii, která není vázaná na hmotu, ani není sama hmotná v tom specifickém významu, a hmotu, materii, což jsou subatomární částice, atomy a tak dále. Čili ta primordiální forma kosmické energie má schopnost se materializovat v subatomární částice, takzvané elementární částice a v atomy a dále v molekuly.

A v tomto směru podle Teilharda pokračuje, tedy atomy, molekuly a potom velké molekuly a pak už to jde v živé částice, teda primitivní živé bytosti, nejdřív jednobuněčné a pak vícebuněčné a tak dál. V tomto směru pokračuje nekončící proces toho, čemu říká ultrakorpulkulizace. Čili ta korpulkulizace jako začíná, on *ultra*, to znamená jde to, jde to stále dál a dál v jistém směru, který budeme ještě dál charakterizovat. A tento proces ultrakorpulkulizace sleduje dvojí cestu. Tak to se vracíme k té myšlence těch dvou mechanismů. Na jedné z těch cest, kde vládne především gravitace, ne že by nevládly jiné síly, ale převládá gravitace, se hmota shlukuje do spirálních mlhovin, galaxií a do kulatých těles, hvězd, planet a podobně. Přičemž zejména ve hvězdách dochází k jakési jejich, tedy těch atomů, k jakési dezindividualizaci, odindividualizování. Individualita atomů ve hvězdných mracích a v galaxiích a tak dál je potlačena, je minimalizována, je bezvýznamná. Tam vládou zákony velkých čísel. Jako by každý atom byl replikací každého obdobného atomu jiného. Jako kdyby mezi nimi nebyl jiný rozdíl, než jenom že jsou v jiných kontextech a na jiných místech a tak dál.

No a nejenom k tomu, že tam dochází k té dezindividualizaci, ale k jakémsi agregaci, k jakémusi shlukování, které nemá jenom kvantitativní rysy, ale dochází tam k proměně těch atomů, k jejich transfiguraci v těžší prvky, zejména v těch hvězdách. Tak to je jedna linie.

A pak je druhá linie, druhá cesta, kde vládou spíše síly elektromagnetické a tam dochází k uspořádávání hmoty v malé, uzavřené systémy, které se postupně stále víc komplikují a

stále víc integrují kolem jakéhosi centra, on tomu říká centrují, které stále se víc centrují. V nichž každý nižší prvek dochází svého uplatnění v jakési superindividualizaci, on má tendenci takových strašlivých názvů a já mám dojem, že to nemá smysl překládat nebo snažit se překládat. Tedy každý nižší prvek se zapojuje do jakéhosi nadindividuální, superindividuální celkové struktury a tam se prosazuje naprosto zvláštním, mnohem individuálnějším způsobem než v té první cestě, než v těch galaxiích a hvězdách. Čili funkčně se tam prosazuje tím, že se přivtěluje, říká Teilhard. To jest, když atom třeba z půdy, no atom, nějaká molekula z půdy pronikne do kořenového systému nějaké rostliny, tak tam nezůstává v té odindividualizované podobě, jako byla v té půdě a jako je kdekoli někde na nějaký hvězdě nebo planetě nebo tak, ale vtěluje se, přivtěluje se, zapojuje se do toho celku, do té struktury živého těla té rostliny.

A Teilhard tam pod čarou užívá slov, tam má jakousi vysvětlivku, a v té vysvětlivce užívá slov „la vraie union“ – pravá jednota. Čili v tomto smyslu, když se atom, když není jenom gravitací spjat s jinými atomy, ale když se přivtěluje, zapojuje se do jakéhosi nadindividuálního celku, tedy vzhledem k individualitě toho atomu nadindividuálního, tedy k jakémusi superindividu se přivtěluje, tak tam dochází k pravé jednotě, k pravému sjednocení. Hvězda má taky jakýsi náznak dějin vlastních a osudů, jakési jednoty, tvoří přibližně jakýsi celek, má taky jakýsi kontakt s vnějším světem, že přijímá látku a záření a vyzařuje látku a zbavuje se z látky a záření za určitých okolností a tak dál. Ale to není ta jednota, o jaké můžeme mluvit u živých těl.

Teilhard užívá také dalších termínů k rozlišení onoho dvojího směřování, oné dvojí cesty. Na jedné straně jde o pouhou agregaci, tedy o pouhé nahloučení, shluk, nahromadění, jaké jsme svědky u mlhovin, galaxií a hvězd. A tato pouhá agregace, i když potom v detailu se ukáže, že to pouhá agregace nikdy není, že tam dochází taky, že tam dochází k propojení jistých charakteristik, které nejsou vysvětlitelné jako pouhá agregace, ale nicméně tak na první pohled je to ta pouhá agregace, tak tam mluví o takzvané pseudokorpuskulizaci. Je to jenom zdánlivá korpuskulizace. Když na začátku mluvil, že jsou ty dvojí mechanismy, jedním je korpuskulizace, druhým větvení, tak teď ukazuje, že ta korpuskulizace je zas ještě dvojí, jednak pseudokorpuskulizace, zatímco tam, kde se hmota organizuje do skutečných jednotek, celků, jde o pravou, ne falešnou nebo pseudo-korpuskulizaci, ale o pravou korpuskulizaci, poněvadž pravý nebo dobrý se řekne řecky *eu*, že, tak je to eukorpuskulizace. To je strašlivé slovo, protože korpuskulizace to je z latiny a *eu* je řecké, že, čili, no ale holt ty termíny jsou u Teilharda dost takový řvavý.

No a teď důležitá věc je tato. Ve svých rozměrech i v hmotnosti zůstávají tyto pravé jednotky, tam, kde jde o tu eukorpuskulizaci, tak tam mluví o pravých jednotkách nebo přirozených jednotkách, „*unité naturelle*“ nebo „*unité vraie*“, tak tam tyto pravé jednotky ve svých rozměrech i hmotnosti zůstávají relativně skromné. Nerostou do těch obrovitých útvarů, jaké jsou známy v tom vesmírném prostoru, z těch galaxií a hvězd a tak dál. Ale jak říká: dnes už víme, že právě proto, že zůstávají vzdáleny jak oněm nejmenším granulím energie a hmoty, tak na druhé straně oněm propastným rozměrům galaxií a supergalaxií a tak dále až posléze celého vesmíru, tedy díky tomu, právě proto jsou s to sledovat směr k takzvanému třetímu nekonečnu. Tedy právě proto, že zůstávají vzdáleny těm dvěma nekonečnům, o nichž mluvil Pascal, to je přímo teda navázání souvislosti. Tomu nekonečnu mrňavého a nekonečnu obrovitého. Díky tomu, že od obojího si udržují jakousi distanci, jsou s to sledovat směr k třetímu nekonečnu, totiž k nekonečnu organizované složitosti.

Tak tady vidíme jasné navázání na ty myšlenky Pascalovy a ten polemický hrot. Pascal prostě zapomněl na to, že tady nejsou jenom ta dvě nekonečna. A když říká, že člověk je ztracen, protože visí uprostřed mezi dvěma nekonečny a nemá oč se opřít, tak udělal základní chybu, protože to vůbec tak není. Tato dvě nekonečna, o kterých mluví Pascal, o kterých ví Pascal a o kterých argumentuje, jsou nekonečna takříkajíc druhořadá, nekonečna subalterní, nekonečna chudá. To nejdůležitější nekonečno nechal Pascal plavat. A to je nekonečno centro-komplikovaného, nekonečno složitého a soustředěného, organizovaného, integrovaného.

No a z toho teď vyvozuje velmi rychle, že tedy se ukazuje, a tohle je polemika proti Jeansovi zároveň, tak se ukazuje, že jevy života a také vědomí, protože vědomí je pro Teilharda jenom jakési do extrému vyhnaný fenomén života, jevy života a vědomí, jimž bylo dosud tak těžko, tak obtížno najít místo ve vesmíru, jsou ve vesmíru doma. A on teď říká: jsou jen vlastnostmi hmoty – to je kuriozita tady, k tomu se ještě vrátíme maloučko za chvilinku –, která dospěla k vysokým hodnotám uspořádání a centrace. To je překvapivé. Protože jak může jezuita, křesťan tady teď hovořit o hmotě v takovém pozitivním smyslu. Ale to je jiná věc. Teilhard má celé texty, celé studie o posvátnosti nebo o božskosti hmoty. Pro něho hmota není pouhá hmota, pro něho to je stvořený základ všeho, co jest. Tedy jestliže se obdivujeme dílu stvořitele, tak se vposledu obdivujeme hmotě. Poněvadž to všechno je z hmoty.

To byl v těch padesátých a šedesátých letech, konec padesátých, začátku šedesátých, už po smrti Teilhardově, to byl ten důvod, proč se jím a jeho koncepcemi velmi intenzivně zabývali také někteří marxisté. A v té době, v šedesátých letech, kdy docházelo k takzvanému dialogu mezi marxisty a křesťany, zejména ve Francii, no tak jedním z těch průkopníků, i když už zemřelých, byl Teilhard a je řada myslitelů, kteří toho Teilharda interpretovali právě marxisticky anebo zase z druhé strany tak, že to bylo marxisticky přijatelné. Ta linie dialogu mezi marxisty a křesťany se vedla velmi často také v duchu těch koncepcí Teilhardových. To byl taky důvod, proč u nás ten Teilhard de Chardin, ačkoli tedy teolog vlastně, kryptoteolog a jezuita křesťan, proč vyšel ve *Svobodě* v knižnici *Filosofie a současnost*. Bylo to možné samozřejmě jenom s doslovem, který to uvádí na pravou míru, a ten napsal Machovec. Od té doby tedy o Teilhardovi ani o Machovcovi se tady dost dobře nedá diskutovat a také o dialogu se dneska nebo aspoň v posledních v sedmdesátých letech se vlastně nemluví, bylo odtroubeno, ale to je jenom dočasná záležitost, je úplně zřejmé, že je na spadnutí nová etapa dialogu. První náznaky se ukazují už na mnoha místech.

No, tak tím jsme si ukázali tak zhruba jenom – je to potřeba číst, tady nemůžu vykládat toho moc – tady jsme si ukázali tedy, jak ten Teilhard se pokouší najít znovu místo ve světě, ve vesmíru pro člověka. Takové, aby člověk byl opět ve vesmíru doma. A ne někde ve vystrkově, někde na okraji, někde jako plíseň na nějakým prášku a tak dál. Tady je člověk je v tomto vesmíru doma. A to ne tak jenom, že by to byl fakticky by byl tady, no tak holt to je domov. To není tak, nýbrž ten vesmír je nějak spjat s člověkem. A je s ním spjat v tom smyslu, že existuje jedna důležitá vývojová linie, určitý pohyb hmoty, který má v člověku své vyústění, přinejmenším dočasné. To jest člověk stojí někde na špičce dlouhého vesmírného trendu, který je právě tak vlastností hmoty a vlastností vesmíru, jako je entropie. To jest to upadání ze stavů složitějších do méně složitých, ze stavů více nepravděpodobných do stavů pravděpodobnějších, od stavů uspořádaných do stavů chaotických. To je entropie. Tendence, o které se mluví od počátku moderní vědy takřka, i když byla formulována trošičku po začátku, ale prostě s tím se počítá.

Tak Teilhard upozorňuje velice důrazně na to, že uprostřed toho entropického směřování k těm stavům stále chaotičtějším, stále méně uspořádaným, že tady je jeden důležitý trend hmoty a vesmíru, který jde proti tomuhle velkému proudu entropickému. Má charakter negativně entropický, to jest postupuje od stavů více pravděpodobných k méně pravděpodobným, od stavů méně uspořádaných k více uspořádaným. A tento trend není něčím nahodilým, nějakým vírem, který při tom proudu řeky se někde udělá, poněvadž je tam nějaký šutr nebo tak, nýbrž má charakter dlouhodobý, má tendenci se udržovat a v jakémsi navazování spět k stále vyšším a vyšším stavům, stále stavům komplikovanějším a zároveň centrovanějším, jak on to říká, centro-komplikovanějším. No a člověk má své nepřehlédnutelné prvenství v tom, že stojí právě v tomto proudu na tom vrcholu, na té špičce. Jestliže tady můžeme mluvit o nějakém tlaku uprostřed toho vesmíru, který je ovládán entropií, tlaku, který je protientropický, tak člověk je na špičce tohoto tlaku.

Z toho potom Teilhard vyvozuje jisté důsledky do budoucna. Co to znamená? My jsme dnes v této situaci, ale co to znamená pro nás dál? Když si uvědomíme, že stojíme někde na špičce, že jsme pionýři teda toho vesmírného vývoje. K čemu nás to zavazuje? Co nás teď čeká? Na co se máme orientovat, na co se máme soustředit? Čili pro něho je to otázka elementární závažnosti. Nejde o to najít jenom pro člověka zase nějaké místočko ve vesmíru, uspokojující poněkud, nýbrž jestliže sám svět směřuje aspoň v jedné své linii, směřuje někam, takže člověk je na frontě, je v té první frontě, je na špici. A člověk je zároveň nadán vědomím a on vykládá, jak to vlastně celý ten svět v této linii směřuje k tomu vědomí. Proto tam tady na tom našem místě tam říká, že teda fenomén života a vědomí, že. Ten život právě tak jako vesmír jako by směřoval v té jedné linii, směřoval k životu a k životu stále vyššímu, tak podobně život sám směřuje k vědomí. To ukazuje potom paleontologicky a anatomicky teda na cerebralizaci, že, jakým způsobem teda se vytváří mozek a co vlastně to znamená, co to znamená, že tady se najednou objevuje bytost schopná reflexe, reflektovaného vědomí.

Takže pro Teilharda ta vize jde dál než jenom k tomu, aby zase našel to ztracené místo člověka v přírodě a ve vesmíru, nýbrž on najednou chce vidět, otvírá perspektivu vidění celého vesmíru z toho hlediska bytosti, k níž směřoval celý vesmír a teď od ní něco čeká. Člověk jako bytost nadaná vědomím teď má daleko vyšší odpovědnost než všechny ty organismy před ním. Poněvadž v těch organismech vládla neuvědomělá nějaká tendence, která furt směřovala k tomu složitějšímu a centrovanějšímu a tak dál. Ale člověk si to uvědomuje. Dochází k té rozhodující, k tomu předělu, kdy už to není neuvědomělá tendence, ale je to tendence, kterou člověk reflektuje, kterou si uvědomuje, které musí dát ve svém vědomí, ve svém myšlení, a tedy také celoživotně, které musí dát nějaký výraz. Myšlenkový a životní. Musí svůj život zařídit podle toho. Tohle je jeho cílem.

Jistě chápete, jak těžko stravitelný je Teilhard pro své kolegy přírodovědce. Když on takovýmhle hurá způsobem překračuje všechny hranice vědy a pořád ukazuje na ty, na ty nejvzdálenější perspektivy lidského rodu na základě, který je přírodovědecký. No tak tohle je přínos Teilhardův. Po mém soudu je to přínos elementárního významu, i když se najdou některé postavy, které myslely leccos analogicky, tak v této koncentrovanosti na problém, kterým se musí každý myslící člověk nechat oslovit, kterým se musí cítit být osloven, v této koncentrovanosti mu není rovna. V tom, jak načrtává leckdy předčasné, ale strhující obrazy, vize, je myslitelem neuvěřitelně inspirujícím.

Snad každého, kdo se trochu chce zabývat čímsi podstatným, tedy vědou, jako čímsi podstatným pro svůj život, filosofií jako čímsi podstatným pro svůj, a teologií a tak dál, který to nedělá jenom v takové podobě vědecké rutiny, pouhého zaměstnání, nýbrž cítí se tím sám být jakýmsi způsobem zavazován, který se nechá tím svým poznáváním zavazovat k osobní odpovědnosti. Tahleta spjatost rozmanitých rovin je na Teilhardovi po mém soudu nejúžasnější, a i některé docela technické postupy myšlenkové se ukazují přinejmenším jako inspirující, i když je budeme třeba opravovat. Vize nám otevřela volný prostor, v němž můžeme nyní myslet. To bylo potřeba prorazit. Tohle je jako pozitivní moment na tom, co nám Teilhard ukazuje.

Tak ještě chvíličku. Já asi tohleto radši vynechám...

No kousek tady vám přečtu z toho českého výboru. Tam vzadu je jedna menší studie *Cône du temps, Kužel času...* je to ve studii *Nový duch*. A tam je tento kousek, který stručně... Tam uvidíte zároveň ty obrovské skoky těch vizí. Ve druhém oddílu je takový první pododdíl, který je nazván *Vstříc novému humanismu*.

„Poznat, že prostor a čas je sbíhavé povahy...“

Konec strany A

Strana B

„... jak stále zvětšuje a šíří do dálky.“ On ukazuje, že jsou určité známky, nepřehlédnutelné známky toho, že prostoročas našeho vesmíru má sbíhavou povahu, že je sbíhavou povahu. Tedy uznat toto znamená totéž jako uznat, že myšlení na Zemi dosud nedosáhlo cíle své evoluce, protože si to dost neuvědomujeme. „Má-li vesmír díky svému zvláštnímu zakřivení opravdu tendenci dosáhnout ve směru své hlavní osy stavu maximální syntézy, a představují-li, jak zkušenost potvrzuje, zase lidské částice jako celek ohromný potenciál k takovéto syntéze, pak situace, v níž se nalézáme, musí být energeticky jen nestabilní.“

Nemůžeme životně ani psychicky zůstat tam, kde jsme dnes. Ale v dálce před námi se rýsuje konečný stav, v němž lépe než buňky jednoho mozku organicky spojení vytvoříme všichni jediný ultra-komplexní a následkem toho ultra-soustředěný systém. Mysleli jsme již, že jsme na konci svých možností. Ale přeneseno do kužele času pokračuje lidstvo dál za nás jednotlivce a kolektivně se k sobě nad našimi hlavami uzavírá ve směru k jakémusi nadlidství.“ Slovo za slovem člověk straší uši. „Vyjmenujme a zvažme změny perspektivy a postoje, kterým se nemůže nikdo vyhnout, kdo si uvědomil tyto možnosti a naděje.“

Tak tohle je ten úvod, preambule, a teď to začíná. Nebudu to číst celé, ale to, co se týká vesmíru.

„Řekl bych, že vesmír pro něho vystupuje ze stínu. Nabývá určitých rysů, zhodnocuje se, ‚rozžhavuje‘, a konečně se také zevnitř osvětluje. Projděme si jednu po druhé jednotlivé fáze této proměny.“

Za a: Vesmír především vystupuje ze stínu. To znamená, že se stává našemu rozumu jasným právě v těch oblastech, kde hrozilo, že se nejvíce zatemní.“ To je obrazně řečeno – tam, kde hrozilo, že nám bude úplně cizí, najednou se nám stává tím nejvlastnějším domovem. „Na jedné straně již není vzrušující nesmírnost vesmíru nijak děsivá, protože se ukazuje, že

bezmezná hladina času a prostoru zdaleka nejsou mrtvou pouští, v níž jsme se cítili ztraceni, nýbrž lůnem, jež shromažďuje částčky velikého vědomí, jež se pozvolna vynořuje. Na druhé straně všechny formy zla...“ – vytýkalo se Teilhardovi, dokonce v tom monitu se to říká, že podceňuje zlo, že to je v tomto smyslu nekřesťanské, přenáší hříchy.

„Na druhé straně všechny formy zla, nespravedlnost, nerovnost, utrpení a sama smrt přestávají být teoreticky kamenem úrazu. Jakmile se evoluce stane genezí, jeví se nesmírná utrpení a námahy světa jako nevyhnutelný rub nebo lépe podmínka či ještě přesněji cena nesmírného úspěchu. A konečně Země, ta nepatrná planeta, jež nás tísnila, již není tupým vězením, kde jsme se báli zadušení. Kdyby hranice naší Země nebyly tak těsné a neprodyšné, mohla by být ještě formou, v níž se kove naše jednota?

Za b: Vesmír se stává také určitějším, to jest znamená, vymezuje své rysy ve vztahu k naší svobodě. Současný stav morálky lidstva skýtá trpkou podívanou na všeobecný zmatek mimo několik neempiricky nalezených elementárních pravidel individuální spravedlnosti, kterými se dáváme slepě vést. Co je vlastně dobré a co zlé? Můžeme vůbec říci, že existuje nějaké zlo a dobro, když jsme neurčili přesný směr evoluce, která nás unáší?“ Vysoce nebezpečná věc. Jakmile stanovíme evoluci a tou pak budeme měřit, co je dobré a zlé, velmi nebezpečná záležitost. „Znamená úsilí skutečně něco víc než užívání? Je nezištnost lepší než sobectví? Máme dát přednost dobrotě před násilím? Chybí-li ve vesmíru orientační bod, lze uspokojivě obhájit i nejprotichůdnější názory na tyto základní otázky. A mezitím se lidská energie sama nad sebou dezorientovaná žalostně rozptyluje po Zemi. Jakmile se však nad a před každou lidskou osobností odhalí duchovní skutečnost lidstva, korunující kužel času, všechen zmatek aspoň teoreticky přestává, celý rmut se polarizuje. Nejlepší cestu k tomuto cíli je třeba teprve najít. Není však ulehčením a silou už jen vědět, že život má svůj cíl, že tento cíl je zároveň jeho vrchol a že k tomuto cíli, k němuž se naše činnost může zcela upnout a zaměřit, dospějeme jen tak, že se na všech stupních jedni k druhým těsně přimkneme, individuálně, společensky, národnostně i rasově.“ A tak dále. Sluší se to přečíst.

A zakončím následujícím. Tady už byste viděli určité problematické stránky Teilhardova vesmírného optimismu. Ale najdeme tam i věci, které se netýkají jenom našich emocí, ale vysloveně jenom našeho racia, našeho intelektu. A já bych na jednu z nich chtěl upozornit. Teilhard de Chardin zůstává v některých ohledech poplaten některým tradičním a dnes už zastaralým fyzikálním konceptům, které nemůžeme nepodrobit kritice, a také Teilharda nemůžeme z toho důvodu nepodrobit kritice. Jako příklad si můžeme uvést hned první odstavec prvního oddílu jeho knížky „Člověk jako fenomén“ (*Le Phénomène humain*), vyšla v téhle řadě sebraných spisů jako první svazek. Ta knížka byla, to jsem vám už říkal, napsaná těsně po válce, psal ji před válkou a dal dohromady po válce. Dlouho zápasil o to, aby mohla vyjít, to se nezdařilo, nikdy mu to povoleno nebylo, ale vyšla okamžitě po jeho smrti v témž roce, protože ten zákaz platí pro člena jezuitského řádu, ale není závazný pro jiné lidi. To znamená, jeho přátelé ty texty měli a začali vydávat. Už je nemohl provinciál terorizovat.

V tom odstavci hned prvním Teilhard připouští, že jít do minulosti nějakého objektu, tam mluvit o člověku, jít do minulosti nějakého objektu a hledat tam jeho počátky, zdroje, z čeho pochází, znamená jej redukovat na jeho nejjednodušší prvky. A proto, chceme-li sledovat člověka jak nejdále možno k jeho počátkům, zjistíme, že poslední vlákna lidské sloučeniny – tam skutečně má slovo pro sloučeninu, lepší by to bylo lidského celku nebo celostnosti, člověka jako celku, ale má tam lidské sloučeniny – se našemu pohledu jeví jako splývající

nebo spadající vjedno se samotnou látkou univerza. Už nemáme čas se zabývat, proč tam říká vlákna, to bychom si vyložili tadyhle z jednoho textu v tom českém souboru, nechám zatím stranou. Je vidět, že právě tohleto je pro náš pohled naprosto nedostatečné. Člověk jako subjekt vysoké, nejvyšší úrovně v naší sféře pozemské, nejvyšší úrovně, nemá své počátky v atomech nebo subatomárních elementech, nebo v molekulách a tak dál a v buňkách. To nejsou přece počátky člověka. A to právě tak, jako i když to přirovnání kulhá jako téměř vždy, právě tak jako dům nemá své počátky v hlíně cihlářské a cihlách, které jsou z ní vypáleny, nemá své počátky v písku, kterého je použito třeba do malty, ve vápenci, ze kterého se vypálí vápno nebo cement, a v té maltě potom. To přece nejsou počátky domu.

To je materiál. Ale počátky domu jsou u člověka, který se rozhodne stavět, u architekta, který namaluje plány. To jsou počátky domu. Nepředmětné počátky člověka jako lidského jedince stejně jako lidstva vcelku mají sice společný původ jakožto přirozené jednotky s jednotkami mnohem nižšími, například těmi molekulami, atomy a tak dále, pokud je chápeme jako události. Nepředmětné, to jest ještě dokud se nestanou, to bychom se museli vracet k některým tématům třeba v diskuzi nebo někdy příště. Tedy jejich původ je sourodý, stejný. Ale není to tak, že ty počátky jsou v těch stavebních kamenech. Nýbrž k těm stavebním kamenům se vrací ten organismus, navazuje na ně, přivtěluje si je a ony se přivtělují do něho. Ale to všechno z vlastní iniciativy toho subjektu, i když původně bez vědomí po celou dobu toho biologického vývoje.

Člověk jako skutečná přirozená jednotka je sice sourodý s atomy a molekulami, ale není z nich složen, a tedy není na ně taky redukovatelný, jak tady na začátku říkal, že chceme-li dojít k těm počátkům něčeho, nějakého objektu, nějakého předmětu, tak dojdeme k těm nejjednodušším. To je omyl. Člověk není redukovatelný na ty atomy a molekuly a není z nich taky sestavitelný, reprodukovatelný jakoby bez historie. Jako kdyby ta historie byla jenom faktickou nahodilostí. Ta historie je v tom jeho uspořádání nějak zachycena, obsažena, je nutnou ingrediencí, je to složka jeho skutečnosti.

Tak, protože jsem to trochu protáhl, tak už skončím a když bude potřeba, tak se k čemukoliv vrátíme. A teď budeme odhadovat, kde jsou chyby, kde se držel špatně vize páně Teilhardovy, a kde je v nich filosofický koncept. Ne, já mám dojem, že naším úkolem tady není analyzovat Teilharda. Teilhard byl příležitostí, abychom zpřítomnili téma, s nímž se zabýváme. Čili jestli má něco smysl, tak ne hledat na něm to, co jsem jenom naznačil, že to má různé mouchy, ale proč ho uvádíme, nejsou ty mouchy, nýbrž je to pozitivní. V jakém smyslu nám to může posloužit k tomu, co budeme dělat dál? A my se chceme zabývat tím problémem, nikoliv Teilhardem.

Jiný hlas: Teilhard nám tady ale slouží za příklad...

Hejdánek: Ano, a poměru mezi vědou a filosofií, o kterém jsme mluvili hned na začátku.

Jiný hlas: Čili jde o to, no, kde je v právu v tom, co dělá s tou vědou a kde ne.

Hejdánek: Ano, můžeme se tím zabývat. Ten důvod, proč byl zařazen Teilhard, je ovšem jiný, nebo jiný... To možná, že je právě ten, já nevím, jak jsi to chápal. Totiž že tady je ostře formulován problém, ke kterému se ani přírodověda běžná, ani filosofie tohoto století nezná. To jest problém místa člověka ve vesmíru. I když jsou výjimky, jednou z těch výjimek je třeba Scheler, kterého jsem doporučil k vaší pozornosti. Ale tam zas najdeme, že se vlastně jenom zas omezuje na místo člověka ve vývoji živých organismů a jinak už je jenom v

metafyzickém pojetí člověka. A nějaká ta psychologie k tomu a tak dále. Nebo jsou jiné... Jsem si připravil, kdyby bylo třeba, z jedné knížky Jaspersovy, už jsem se o tom zmiňoval, tak si tam můžeme přečíst, jak to Jaspers vidí. A najednou, právě ve světle toho, co říká Teilhard se všemi těmi chybami, bez ohledu na to, najednou jak ta formulace filosofa existence, jak je najednou jakoby chudá. Po některých stránkách je taková plastičtější a barvitější, ale najednou něco nám tam chybí. Ve chvíli, kdy ten problém před nás postavil Teilhard. To je asi pozadí, které je třeba si vytvořit, abychom si nevymýšleli jenom něco okamžitého, ale věděli, jakou to má prehistorii. Tím jsme vlastně u konce historického úvodu. Ted' můžeme mluvit o čemkoli, co budete chtít.

Jiný hlas: Když Teilhard mluví v tom svém textu o entropii, o vzestupu a o tom, jak v jeho vizi všechno směřuje k jednomu komplikovanému systému – co by ten jeden komplikovaný systém, kdyby tedy vznikl, potom dělal s vesmírem? Co by s tímto vesmírem dělal Bůh? Byl by to partner pro rozhovor, nebo by se k tomu měl také nějak postavit?

Hejdánek: To jsou jiné texty, kde je to celkem jasné, třeba v *Božském prostředí*, což je druhá knížka od Teilharda, která u nás vyšla. Tam jsou tyhle věci jasné. On si to představuje tak, že skutečně i člověk, podobně jako nižší přirozené jednotky, má tendenci se superindividualizovat. To je po mém soudu chybný odhad. Tak tomu není. Teilhard necítil dostatečně rozpor mezi tím, když hovoří na jedné straně o sjednoceném myšlení lidí.

On vedle reflexe v běžném slova smyslu mluví o takzvané koreflexi. To jest, je něco kvalitativně vyššího, když reflexi podnikám spolu s někým druhým, který ji podniká také. Koreflexe je reflexe ze dvou nebo více stran, od více myslících subjektů, která jde stejným směrem. To je celkem all right. Víme, že myšlení souvisí s jazykem, že se nikdo nenaučí myslet sám, že vždycky potřebuje někoho, kdo ho uvede do řeči a do myšlení. To je v pořádku, jenomže on to protahuje trochu nepříjemně zavánějícím směrem, jako v některých science fiction, kde pozemšťané přiletěli na cizí planetu a zjistili, že tamní tvorové si telepatickým způsobem sdělují své zkušenosti. Když se jeden ocitne v katastrofální situaci, všichni ostatní to cítí a zapnou své mozky, aby on mohl používat jejich energii v té konkrétní situaci. To neodpovídá zkušenostem, je to fantasmagorie. To jsou ty vady.

Na druhé straně Teilhard necítí napětí nebo konflikt mezi tímto a tím, když říká, že člověk se bude stále více personalizovat. Podle mého soudu ta superindividualizace člověka v kolektivním myšlení znamená depersonalizaci. Nedovedu si představit, jak by to mohlo znamenat zároveň personalizaci, leda v tom smyslu, že by nyní bylo personalizováno celé lidstvo, a ne jednotlivý člověk. To je ovšem divné mluvit o personalizaci v tomto smyslu. Nepochybně to nese s sebou značné nebezpečí, protože podobně se mluvílo o rasovém nebo proletářském instinktu jako o něčem, co je společné celé skupině, třídě či rase. Tohle všechno je potřeba vyložit kulturně a dějinně a nechápat žádné společenství ani celé lidstvo jako nějaké superindividuum. Tam je potřeba provést korektury.

Jiný hlas: To je ovšem kritika, ale on to musel domýšlet dál. Chtěla bych vědět, jak si představoval ten vztah.

Hejdánek: Pro něho to bylo splnutí s Bohem.

Jiný hlas: Ve smyslu panteistickém?

Hejdánek: Ne panteistickém, ani ne hegelovském. Je to představa, která, když se konkretizuje, nabývá nepříjemných rysů. Jinak jde o tradici žít v přítomnosti tváří v tvář Bohu. Znamená to dospět tam, kam svět v tomto okamžiku směřuje, k určení ve svém vrcholu. Člověk, případně superčlověk, se stává partnerem Božím, který je od Boha neodlišitelný jinak než tím, že je stvořen. Jinak se s ním naprosto ztotožňuje a identifikuje. To je prastará křesťanská tradice, možná s kořeny v gnózi, kterou najdeme u mnoha klasických křesťanských myslitelů, jinak vyjádřeno, ale tyhle momenty tam všude jsou.

Jiný hlas: Já bych se chtěl zeptat, já jsem teda tady nebyl, tak já se nejdřív zeptám na to, abych se pak neptal... když se mluvilo o tom Pascalovi, o těch dvou nekonečnách, tak tam byl člověk stavěný vůči těm nekonečnům v tom, že nedokáže poznat, nebo v čem byl ten člověk dáván na okraj vzhledem k těm nekonečnům?

Hejdánek: Že nenajde svůj vztah, že nemůže najít svůj vztah k těm nekonečnům. Tam je prostě...

Jiný hlas: To znamená i poznání, ale nejenom poznání, prostě...

Hejdánek: Nedokáže se k nim jakýmkoliv způsobem vztáhnout. Visí mezi nimi někde ve vzduchu.

Jiný hlas: Matematicky by se třeba mohl vztáhnout k nekonečnu. Ale to je jedno. Tím pádem u Teilharda, kde vyvstává to třetí nekonečno, to nekonečno komplikovanosti, tak tady ten problém jistým způsobem zůstává, v tom poznání tedy. I když člověk pozná to, že je na jistém vrcholu jisté nekonečné řady, stále zůstává v tom, že není schopen poznávat, ať už sám sebe nebo...

Hejdánek: To je velmi podstatné. Pro Pascala veškerá racionální, intelektuální práce je přes eventuální dokonalost, které dosáhne v určitém rámci, pouhou hříčkou k ničemu tam, kde jde o podstatné zakotvení lidského života. Člověk se může zabývat matematikou velmi profesionálně, může být velký odborník, přijít na spoustu nových věcí a tak dále, ale tam, kde jde o rozhodující parametry jeho životního rozhodování, tam mu to nepomůže.

Jiný hlas: Jako Pascal.

Hejdánek: Pascal zdůrazňuje tohle. To jest, on nerelativizuje esprit de géométrie v tom smyslu, že je nepřesný. Ale ani nejpřesnější esprit de géométrie nám neřekne to podstatné. I v té geometrii tam je možno dosáhnout obrovských úspěchů, ale nakonec je to k ničemu podstatně rozhodujícímu.

Jiný hlas: Právě takovýmto způsobem bych měl dojem, že se tady objevují i jiná nekonečna, než jenom nekonečna malého nebo nekonečně velkého, tak jak jsem si je redukoval.

Hejdánek: Ano, ale ty tam nejsou v tom vesmíru.

Jiný hlas: Ano, v tom je to podstatné.

Hejdánek: Životně podstatný pro Pascala je vztah k Bohu. A Bůh je mimo universum. Čili proto nám nemůže ta geometrie v ničem pomoci, poněvadž ta zůstává v tom vnitrosvětském prostoru.

Pro Teilharda tohle není pravda. Svět především je založený v hmotě, která je božská. Vývoj organismů je přímé přání Boží. Je to dějinné stvoření nebo dějinné tvoření Boží a jeho

vrcholem je vědomí. A proto vědomí lidské může sice se mýlit, může se dostat na scestí, ale to jsou takové nahodilosti, které se počítají na desetiletí, staletí, tisíciletí. Ale už v těch tisíciletích je to něco jiného a desetitisíciletí a tak dále. V těch obrovských perspektivách to jsou drobné přehmaty, ale ten tlak jde pořád dál a neochvějně to vede k vědomí stále intenzivněji reflektujícímu, stále přesnějšímu, stále duchovnějším, nejenom teda geometrickému, ale zároveň ta energie, ten tlak, který to žene k těm extrémům, k tomu nekonečnému, k tomu třetímu nekonečnu, to jde všemi směry a naopak to integruje. Čím dál to dává k sobě, takže v poslední perspektivě není rozdíl mezi duchem geometrickým a duchem jemným, protože ideálně, když se oba ty směry sjednotí – a ony se sjednotí, nejenom ideálně, ale fakticky se sjednotí, protože ten tlak je neodolatelný.

Tohle je představa Teilhardova. Zatímco tam, kde dělá Pascal jakousi hranici a říká, že přes ni se nedostaneme, že jsme v rámci lidského rozumu uzavřeni a nemáme kam vyjít a jsme odkázáni na milost Boží, která jediná nás může spasit, tak Teilhard je přesvědčen, že ta milost Boží tam je také, ale pracuje právě jako tlak, který to žene do toho extrému života a vědomí.

Jiný hlas: Já jsem tam nikde nenacházel u Teilharda, ať už jsem ho kdysi četl, anebo i teď, jak jste o něm mluvil, ještě čtvrtý rozměr. Tady je ten třetí, ale který neustále spíš vede k nějaké té dokonalosti, i když jste nakonec sám říkal, že ta dokonalost má být zakončena splnutím s Bohem, což tam by v tom splnutí s Bohem ta pravda a všechny tyhle věci měly být. Takže i v tom puzení k stále větší komplikovanosti by mělo být taktéž větší poznání skutečnosti.

Hejdánek: To se rozumí. Když je to vědomí stále dokonalejší, tak to znamená, že také poznání je stále dokonalejší. On to tam nerozebírá, samozřejmě našly by se tam jisté problémy, ale on to tak míní.

Jiný hlas: Úsilí lidstva, u Teilharda se stane veškeré to směřování soustředěno na poznání. On to tam myslí jako vyloženě vědecké, ale přesto hovoří o vědci už bez nějakého toho negativního příděchu. On to tam má na mysli naopak pozitivně. Ale to se tam vyskytuje u něj, v tom *Lidstvu v přírodě*, tam, když už pak mluví o těch vizích té budoucí [nesrozumitelné] konvergence. Není to ovšem intelektualismus v tom smyslu, že by cílem bylo poznání, ale patří k tomu samozřejmě plné poznání k tomu cíli, ke kterému svět směřuje.

Hejdánek: To je ono, samozřejmě.

Jiný hlas: Ale taky je to potom mnohem bohatší, protože poznání a jednání se vždycky – jednání nemusí vždycky vycházet z poznání, nemusí odpovídat poznání. Ano, ale prostě ten tlak dosáhne toho, že nakonec myšlení a jednání budou shodné, že prostě myšlení povede jednání a jednání bude uskutečňovat to, co je nahlédnuto, co je poznáno, že tedy bude jednota mezi obojím. Takhle on to perspektivně vidí.

Ta jeho vize tedy není – to je jaksi velice důležité třeba pro teologický posudek –, že by neznal pojetí milosti, to jest pojetí toho, čeho se dostává člověku nikoliv díky jeho úsilí, nýbrž čeho se mu dostává darem, zadarmo. Ale on to vidí v jiném kontextu, ne že by to vypustil. Vidí to v jiném kontextu. Pro Pascala, to je charakteristická věc, to se najde zejména u protestantských reformátorů, třeba u takového Luthera nebo u Kalvína, to je samozřejmá věc, že člověk prostě sám v sobě je v koncích. A tam, kde je v koncích a troskotá, selhává, tak tam se mu dostává té pomoci, která není z jeho dispozice, nemůže si ji sám vytvořit, nemůže si ji přivolat, že je odkázán na milost.

Teilhard tu milost předřazuje. To, že člověk se dostává na konec svých možností, třeba do toho, že troskotá, to je možné díky té milosti, že vůbec tu je, že vůbec někam dospěl. To už ta milost je předtím. A ta milost ho neopouští, takže i když troskotá, tak ho tlačí dál, a i když tenhle ztroskotá, tak přes jiného to půjde dál. Ta milost prostě je neprůstřelná, tu nemůže nikdo zastavit, ta se prosadí nakonec a dojde až do konce. Není to tak, že člověk v takové té vnitřní rozloženosti a selhání a ve vědomí své naprosté nedostatečnosti se chytá jako tonoucí stébla té milosti, nýbrž naopak, on tou milostí je hnán kupředu a padne třeba, ale všechno to je hnáno tou milostí, která je od začátku tady přítomná. Ne že to na ni čeká, že člověk ze svých možností někam dojde a pak už dál nemůže. Nýbrž to, že vůbec někam došel, to už je milost, že tu je vůbec nějaký člověk díky tomu obrovskému vývoji. A ten vývoj, že tady je, a že tady vůbec je *theos*, to všechno je... On to vidí v jiném kontextu a vypadá potom celá ta perspektiva jinak. Ne že tam tu milost nemá, nýbrž pro něj ta milost má jinou funkci.

To je do jisté míry ta představa. Je dobré si to takhle postavit proti sobě, poněvadž já jsem protestant a mně to bylo imputováno, byl jsem indoktrinován od samého začátku, od dětství, v tom smyslu, že člověk má své meze a že jediná věc, co mu může pomoci, je ta ruka Boží, která ho neopouští. A člověk se cítí jako žebrák, prostě nedochůdce, takový nějaký patvor, který nemá tady žádný nárok na nic a všechno musí dostat zadarmo. Prostě jako naprostý žebrák. Ta atmosféra kolem, ta mentalita tohoto myšlení je velmi podezřelá, to je hodno psychoanalýzy.

Na druhé straně je tady taková představa toho, že člověk jde kupředu a jde dál, a sice jeden padne a druhý, ale ono se to v podstatě prosadí. A teď tyhleto mesianismy – nebo to je špatně, mesianismus, tam by byl potřeba mesiáš – tady to je vlastně nějaká síla, která tlačí všechno kupředu, výš a kupředu, dál atd. Máme strašné historické zkušenosti s tím, jak je tahleta vize nebezpečná a jak si dovoluje z toho člověka udělat toho žebráka skutečně, i když není, jak naprosto likviduje člověka jenom ta vize, že na tom člověku nezáleží, že prostě tady je hlavní ten proud, který se uskutečňuje, a ten člověk je nahodilý.

Čili oboje potřebuje jednak psychoanalýzu a zadruhé to potřebuje nějaké jemnější odstupňování. Ta mentalita sama je taková ne zcela jistá. A když někdo tak zcela samozřejmě a bez sebekritiky vychází z toho jednoho nebo z toho druhého a používá argumentů jenom jako zbraní, aby potvrdil to své původní stanovisko, tak je to vždycky podezřelé. Je dobré znát to druhé a zvážit, co se s tím dá dělat, kde jsou nebezpečí, kde jsou jasné chyby atd. Tedy pro mě je Teilhard – samozřejmě první, co mě napadne, je, že ten optimismus je neudržitelný.

Něco na tom je, i když nejsem nějaký přívrženec toho, aby nějaká instituce, byť církevní, se vyjadřovala cenzorsky o nějakém mysliteli. Od toho jsou lidé, kteří myslí pořádně a posoudí si to sami. Není potřeba... Je možno o tom napsat studii, ale ne monitum. To mě jako protestanta trochu dráždí. Ale musím přiznat, že bych se v zásadě shodl s tím, že ten optimismus je nesen nějakým nedoceněním zla ve světě, nedoceněním konsekvencí hříchu, že je to opravdu na pováženou, když on tam říká, že dokud nevíme, jaký je ten směr vývoje, nemůžeme rozpoznat, co je dobré a zlé. Nebo nemůžeme to docela dobře vyargumentovat, nemůžeme říct, co je vlastně dobré a co je zlé. Já myslím, že to není pravda, že lidská zkušenost je komplikovanější, že jsou možná nahlédnutí, která nemají potřebu intelektuálního prokomponování do nějakých vizí celkových teoretických. Že prostě, co je dobré a zlé, je možno nahlédnout v konkrétní situaci, aniž bych si vytvořil jakýsi Weltbild. Tohleto je možno samozřejmě kritizovat. Mně aspoň tohleto nějak neimponuje. Mně imponují jiné věci, že

Teilhard postaví určité úkoly intelektuální, které skutečně vrhnou nové světlo na to, o čem jsme dosud mluvili.

To je pro mě Teilhard, když jsem ho začal číst, nebo když jsme ho začali číst – hlavní zásluhu na tom měl Jirka Němec, který s tím první přišel, a právě s tou lidskou zoologickou skupinou, co se potom k té přiklápěla. Pro mě to bylo otevření nového prostoru. Skutečně to byly zážitky takřka nezapomenutelné, ten dojem je pro mě nezapomenutelný. Já mám velmi špatnou paměť, ale tohleto přece jenom je jaksi trvale přítomno. Když se setkáte s myslitelem, který najednou vám otevře docela nový pohled na věci, které už znáte, tak to je takřka nezapomenutelné. Někdy se to může stát, když musíte přečíst celou knihu, někdy jeden argument a najednou vidíte celou problematiku v novém světle. Tak tohleto je na Teilhardovi to veliké. To se nedá říct o každém mysliteli.

Jiný hlas: Já jsem se jenom chtěl zeptat, já jsem měl, když jsem to četl, takové dva pocity. Jeden přitakával a ten druhý se hnedka ve mně zase ježil, takže jsem si nevěděl s tím rady. Ale kvůli tomu tady nechci mluvit, chci se právě zeptat, jestli ta jeho třetí možnost složitosti, protientropické, jestli tím, že všechno to, co je nižší, v podstatě slouží...

Konec strany B

Kazeta 2

Strana A

Jiný hlas: Snad z pozitivního, že určitá služebnost je nutná. Ale ten negativní aspekt je právě té oběti, že vlastně všechno je třeba ten výkvět hmoty, když to vezmeme – už jsme tady o tom mluvili minulý v souvislosti asi s Engelsem. Je postavený na té oběti těch dalších nižších větvení, té kvality toho větvení. Jestli právě to nekonečno nevykazuje v sobě ještě, že by se mělo domyslet, aby tam nebyl zas ten faktor, který jsme tady zmiňovali i minulý, ta depersonalizace, že se tam ztrácí ta individualizace vůbec těch prvků. A to už jsme mluvili o přírodě, přímo o kosmu.

Hejdánek: Podívejte se, já myslím, že by vám jednak Teilhard nedal za pravdu a jednak, že mu nejste práv. A to z tohoto důvodu. Jaká je prosím vás individualita atomu? V jakém smyslu můžeme mluvit o tom, že je obětován, když se stane stavební cihlou, stavebním kamenem organického těla? Je snad méně obětován, když je v nějaké galaxii? Je méně obětován, když je uvnitř nějaký hvězdy? Není to sláva atomu, místo ve hvězdě být v živém těle? A být živ a být živý? Není to lepší než být horký já nevím na kolik stupňů?

Prostě svým způsobem ten atom rozkvetne. Ten atom vlastně nachází sám sebe. Ten se stává vlastně tím, k čemu je určen, místo předtím byl jenom pouhou možností, byl jenom tou cihlou někde nahodile ležící, ale najednou on se stane kusem domu, kusem té stavby, kusem toho živého tvora. Takže po téhle stránce mně se zdá, že nejste Teilhardovi práv. Něco jiného je u člověka. Tam přece máme ty zkušenosti nejvlastnější. To je náš vlastní život a ty naše vlastní zkušenosti s tím. A my přece víme, že sice potřebujeme druhý lidi, abychom mohli být sami sebou, ale že to nejde přestat být sám sebou – kvůli čemu? Když ti druzí všichni přestanou taky být sami sebou, tak co z nás všech zbyde?

Vždyť přece to není pravda, že vzniká nějaký společný vědomí, který je výš než jednotlivý. V naší zkušenosti jediný společný vědomí je davová psychóza. Co jiného známe? Jinak všechno je to diskurzivní, všechno je to v rozhovoru, a ne ve společném myšlení. To je iluze si představovat něco o společném myšlení. To není naše zkušenost, to je fantasma. To je ta zvláštní, možná paradoxní stránka věci, že čím víc jsme v kontaktu s druhými lidmi tím pravým způsobem, tím víc jsme sami sebou. Nezačínáme konvergovat tak, že si začínáme být jeden druhému podobní. Tam, kde si začnou ve společnosti nebo v nějakém kruhu třeba jenom malým být lidi strašně podobní, tam to jde všechno valem dolů.

Naše zkušenost je v tom, že čím víc na sebe narážíme, čím víc se navzájem kritizujeme, kontrolujeme, čím víc jsme jeden druhému stráží, abychom aby ten druhý neudělal chybu, tím víc se musíme opevňovat sami v sobě. Tím víc musíme dbát na to, jak myslíme, co myslíme, poněvadž ten druhý nás kontroluje. Naše myšlení nabývá na kvalitě tehdy, když ten druhý se na to dívá z distance a posuzuje to z distance. A když je s námi někdo jedné mysli, tak to jde s námi s oběma z kopce. Víte přece, když máte řekněme kamaráda, který se s vámi učí a teď jdete ke zkoušce, připravujete se a teď si potřebujete něco prozkoušet, tak když si navzájem budete tolerovat všechno, tak propadnete oba. Tam je potřeba naopak být skoro přísnější, než pak bude ten profesor, abyste se pěkně natrénovali tu nesnáz, do které se dostanete, když budete dělat zkoušku.

Nebo když máte učitele, který je na vás takový hrozně mírný a hodný a nekárá vás za chyby, které děláte, nebo furt vás omlouvá, tak se nikdy nic nenaučíte. Tam je vždycky potřeba tvrdého režimu. Tohle všechno jsou zkušenosti, které jsou naše vlastní. Ono to je nepříjemné, být pod takovou kontrolou, ale zároveň kdo není pod takovou kontrolou, tak z něj nic pořádného nebude. Žádný virtuóz nevyrostl pod vedením učitele, který omlouvá jeho falešné tóny nebo nepřesný rytmus. Prostě čím přísnější a věci znalejší učitel a čím náročnější na hru toho žáka, tím větší pravděpodobnost i při talentu, že z toho žáka něco bude. Kdežto talent, u kterého se všechno respektuje, který je zaštitěný tím, že všechny ho obdivují a tak dál, tak určitě zblbne. Velmi často je pak potřeba, aby sám si nahrazoval ten nedostatek kritiky tím, že na sebe bude přísný. Ale nakonec je to jen zas, že si vzpomene na nějakého učitele, který na něj byl přísný. Potřebujeme toho druhého právě, aby na nás byl přísný a aby nás kontroloval, aby posuzoval, co děláme špatně.

Tedy já tomu nevěřím, nějaký společný vědomí. To je vždycky problematická věc, a zejména když je to společné, tak je to nekontrolované, je to jakási samozřejmost. Všichni myslí stejně, tak je to taková samozřejmost, která se nepodrobuje žádnému zkoumání. A to, co je samozřejmé, je vždycky svrchované podezřelé, přinejmenším ve filosofii. Všechno je třeba označit otazníkem, všechno je třeba zproblematizovat, prozkoumat, proklepat až do posledka, než se na to dá spolehnout. A kdo by to dělal, když tady je společné vědomí? Tady právě musí být ta distance. Tahle zkušenost každodenní je v naprostém rozporu s očekáváním nějaké koreflexe, která znamená, že budeme spolu společně všichni stejně myslet ten nesmysl. Naopak, čím různěji budeme myslet, tím lépe každý z nás bude s tím myšlením na tom.

Ty věci o těch atomech, ty jsou stejně dobré nebo ještě mnohem víc stejné na pohled. Jakmile přejdete na buňky, už je to tam i jiné. No jistě. Čili postupně – to je ale argument pro mě – že u těch atomů ještě to tak je, u těch buněk už ne, u organismů třeba v nějaké tlupě nebo v nějaké smečce už to vůbec, a u člověka už to nejde.

Souhlasím, jistě. U těch atomů to tak ještě jde. Ovšem je tady jeden problém: co my víme o atomech? To je těžký fakt. Jak my známe atom? My je známe jenom, jak se chovají ve velkých množstvích, kde tedy jakákoliv individualita zaniká. Prostě fyzika nemá schopnost přístupu, neznáme způsob, jak přistoupit k jednotlivému atomu v jeho jedinečnosti. Kdo ví, jestli jsou všechny atomy téhož typu, jestli jsou skutečně stejné? Jestli mezi nimi není rozdíl, jako je mezi lidmi? Ačkoliv tak zhruba všichni vypadají stejně, mají dvě oči, nos a dvě uši a tak dále, něco je podobného mezi nimi, ale jsou to osobnosti. Kdo ví, jestli atomy nejsou také osobnosti?

Fyzika na to, i kdyby byly, tak na to nemá [nesrozumitelné]. Zvláštní je, že je atom schopen se chovat – a nejenom atom, ale elektron, jak říkal Bohr – je schopen se chovat v živém těle jinak než v neživém kusu hmoty. Jak je to možné? Jak je to možné, že je schopen se takový atom přivtělit do organismu a fungovat tam? Ta mechanistická představa, vitalismus, že prostě atomy zůstanou stejné, jenomže tam přichází nějaká *vis vitalis*, která to všechno organizuje, takže to je pěkné organické tělo, živé tělo – ta je neudržitelná. Žádná *vis vitalis* tam není. Tam jsou jenom ty atomy, z nichž to však není složeno, nýbrž oni spolu hrají jakousi hru, a to je ten život.

Aby mohli tu hru hrát, to znamená, oni musejí být schopni se tu hru naučit, dodržovat jistá pravidla, která se normálně v té neživé přírodě nedodržují. Nová pravidla. A oni je musejí dodržovat. Není žádná síla, která je donutí dělat něco jiného, nýbrž oni sami to dělají. Co to znamená? Všecko nasvědčuje tomu, že v těch atomech je víc, než se zdá té fyzice.

Navíc, co my o těch atomech víme? My na těch nejnižších úrovních jsme odkázáni jenom na reakce. Nemůžeme vzít atom a teď si ho prohlížet pod mikroskopem. S velkými obtížemi jsme schopni v elektronovém mikroskopu tam nějak něco tak strašlivě zvětšit a tu jakousi pravděpodobnost čehosi, co se dá vypočítat, tak tam nějak znázornit, že to vypadá jako jakýsi odlitek atomu, jak se tam ty kovové částičky nějak zorganizují a potom to vypadá jako nějaký tvar. No jo, ale vždyť to všechno je závislé na těch částicích, na těch elektronech třeba, kterými to ostřelujeme. A co takový elektron je schopen z toho atomu rozpoznat? Vždyť ten elektron je ještě blbější než ten atom. Ta jeho reaktivita je na nižší úrovni než ta skutečnost toho atomu.

Představte si to, jako kdybyste chtěli vědět, co je v nějaké knize v univerzitní knihovně a poslali žížalu, aby vám o tom podala zprávu. Takhle postupuje fyzikální věda. My to máme cezené přes ty idiotské, strašlivě omezené částice, přes tu jejich omezenou reaktivitu. Oni sami jsou třeba velice složití uvnitř, ale jsou schopni reagovat nesmírně primitivně na vnější částice. A my touto primitivitou jsme omezeni v pohledu na to, jak vypadá struktura hmoty.

To je taková druhá stránka věci, že se nemůžeme tak spolehnout na to, že ty atomy jsou tak naprosto stereotypní a nezajímaví a bez individuality na rozdíl od člověka. Filosoficky to je problém. Pro fyziky je tohleto směšná záležitost, ale pro filosofii je to nutně problém. Musí se tázat, jaké máme argumenty pro to, že ty nejmenší částičky vnitřně nejsou komplikované.

Tady jednou byl Leibniz, který prohlásil, že ty nejmenší částičky mají jakési nitro, velmi složité, které je naprogramované na to, aby nějakým způsobem nechalo vyvěrat jakýsi obraz světa. Právě ty monády, ty nejmenší částičky, daleko nesrovnatelně menší než atomy nebo než jakékoliv subatomární částice – protože to jsou pouhé body, geometrické body – i ty mají ještě jádro. Tak ta myšlenka je: musíme se ptát, jestli na tom něco je. Co jestli ty atomy mají

jakési své nitro, které je daleko složitější, než by se mohlo zdát, když je to cezené přes ten vysoký práh té blbé, nízké reaktivity všech těch druhých částic?

Jiný hlas: No jo, ale tohleto je komplikované. Ať si vezmete jakoukoli věc, přistupujeme k ní jako k té černé skřínce, a teď ji bombardujeme z jedné strany, co z ní vylézá, a na základě toho se snažíme dospět k tomu, k čemu tam asi dochází nebo nedochází. Nanejvýš u toho člověka jsme schopni potom ještě uvažovat, že by mohl přemýšlet podobně jako my. Ale když postupujeme už ke zvířatům a jdeme stále níž a níž a teď se dostáváme k těm atomům, tak nakolik je ten atom chytřejší než ten blbý elektron? To my nevíme. Neustále dochází k tomu, že se nacházejí nové způsoby, jak ať už z nějakých atomů dostat něco víc – ať už se bombardují třeba elektrony nebo neutrony – tak už se zase dostávají nové a nové vlastnosti. Pak může dojít zase k tomu, že se najde něco, na co ten atom zase bude nějak odpovídat, jo. Že jsou takovéto způsoby, jestli jsou člověku dány, nebo jestli mu jednou bude dáno, aby našel jiné způsoby, jak se o tom atomu dozvědět víc. No tak zatím jsou mu dány tyto. Tomu zatím stačí.

Jiný hlas: To je pravda, to všichni víme. Jenomže jde o to, jestli si otázku připustíme a jestli budeme ochotni vůbec na tuhle cestu jít. Když nebudeme, no tak sice se budou objevovat stále nové a stále k ničemu.

Hejdánek: Tady jde o to, že nejde o problém, jak najít nové nějaké částice nebo nové způsoby ostřelování, nýbrž uvědomit si, že za určitých okolností ten atom se jeví jinak. A za jakých? Když je v živém těle. On najednou ožije. Co to znamená? Já nepotřebuji rozbíjet atom a zjistit, z čeho je složen. Já potřebuji ho zapojit do jakýchsi souvislostí, kde přes zesilovací aparát čehosi já jsem schopen naslouchat něčemu, co je uvnitř toho atomu a co normálně vůbec slyšet není. Prostě podívat se na to, že když zavedu ten atom do živého těla, tak to živé tělo v jistém smyslu představuje zesilovač těch vnitřních poměrů v tom atomu.

Jiný hlas: No to je právě otázka, jestli jsou to vnitřní, anebo vnější ještě.

Hejdánek: Vnější, to nemůžou být vnější. V žádném případě to nemůžeme jenom redukovat na ty vnější. Jsou nějaké vnitřní a ty fyzika už dávno a furt nemůže, ani chemie nemůže přijít na to, co vlastně je ten život. Jak to vlastně funguje, ten život. My teď máme obrovské výsledky, že víme, co je RNA, DNA a jak je zakódovaný charakter živého tvora geneticky. Nejenom že víme naprosté [nesrozumitelné] o tom, co vlastně, jak funguje ta informace. My už víme teď, my víme, že jsou nějaké genetické informace a kde jsou a na čem to záleží, ale kdo je čte? A jak vypadá to čtení? A jak vypadá ta aktivita toho organismu, který čte ty informace. Jak je možné, že takové nejneuvěřitelnější věci, jako třeba tón hlasu nebo delší uši, odstávající uši nebo přilehlé uši nebo barva vlasů nebo piha někde a tak dále, že to všechno je taky zakódované a že ten organismus, který roste, si to vlastně rozšifruje a potom to realizuje. O tom nevíme vůbec nic. A přitom teda věda má plnou hubu RNA, DNA, o tom jsou tisíce a tisíce nových výzkumů a tak dále. A je to jediný aspekt té věci a o tom celém dalším vůbec nemáme páru.

Čili jinými slovy, my si musíme uvědomit vždycky při každém výzkumu vědeckém, co nám chybí. Samozřejmě můžeme být hrdí, když něco nového objevíme. Ta šroubovice tam, to byl objev, to samozřejmě správně, že za to byla Nobelova cena. Jenomže to vůbec ještě nevíme, co je život. Teď jsme jenom zjistili, jak vypadá ta kartotéka, ze které se čerpají informace. Ale o tom, kdo té kartotéky používá a jak ji používá, nevíme vůbec nic.

Jiný hlas: Ale něco málo... Ne, já jsem chtěl mimochodem takovou malou informaci, nevím, jestli se někdo bouří v duši, atom elektronovým mikroskopem jde vidět, když se s tím hraje. Ne, jsou obrázky, které byly publikovány. Jasně, že ho neuvidíš, ale on... to je zajímavý, a on se ten atom zkoumá, tak musíš mít krystal a dělá se difrakce elektronových... Já jsem viděl ty obrázky v *Science*, no to není pravda, to se nějak to... přímo ten atom, přímo ten atom. Ale my tomu říkáme legrací, protože to vlastně nejde, ale nějakým způsobem se něco takového udělalo, je to spíš [nesrozumitelné], není to obrázek. Ne, tady se mluvilo o mikroskopu elektronovém. No to je skutečně elektronová částice, to je možné, ale potom nějak takové to pokovení nebo něco takového tam...

To se pokovuje struktura buněčná. Ne, to byly právě struktury atomové, co se pokovily. Prostě byl to obrázek toho pokovení nějaký. Není to pravda. Tak není to pravda. Já vím, že to je takhle blbost, že to nejde zobrazit, že elektron je strašně veliký na to, aby něco takového mohl udělat, navíc každý dopad a tak dále. Ale prostě byl ten obrázek a ukazovali to, mně to je líto, bylo to v *Science* před asi osmnácti lety. Byl to na celou stránku obrázek, nebo myslím, že to bylo v *Science*.

Jiný hlas: Teď k tomu tady Hejdánek přinesl pojem svatosti hmoty a pak ses k tomu nějak vyjádřil, kde teda, jestli jsem tomu dobře rozuměl, bylo řečeno, jestliže se obdivujeme kytce, tak se vlastně obdivujeme hmotě. Rozuměl jsem tomu dobře? A stvoření, ke stvoření. Obdivujeme se celému stvoření, tedy vlastně se obdivujeme hmotě, která je základem všeho stvoření. Mohl bys mi teda vnést trochu víc světla do toho problému té svatosti té hmoty v tom smyslu, jak to chápete vy i Teilhard?

Hejdánek: No tak mohl bych tady cosi žvanit teď, ale myslím, že bude lepší, jestli si připravím nějaký text, abych to přečetl z toho *Milieu divin*, z toho *Božského prostředí*. Tam to určitě je. Já jsem to strašně dlouho neměl v ruce, jenom vím, že to tam je. On například běžně v textu „matière“, ačkoli to nebývá ve francouzštině zvykem psát uprostřed věty, tak on „matière“ píše s velkým M, stejně jako „dieu“ píše s velkým D. Čili Bůh je s velkým B a Hmota je s velkým H. Takhle tam píše, jako takovou zvláštnost. A ovšem on to tak dělá velmi často i s jinými věcmi, takže to není jenom v případě té hmoty, ale dost rád užívá, když chce něco podtrhnout, jako že to je zvláštní, velká věc, tak používá velkých písmen. Ne tak často jako Němci u každého substantiva, ale poměrně frekventovaně a ve francouzštině je to zcela nezvyklé.

Jiný hlas: Mně by ještě zajímalo k tomu, jestli vyvodil něco více o pojmu Bůh, nebo jak asi tak k tomu nějak zaujímá postoj?

Hejdánek: Ano, on teda, já si nevzpomínám, že by se pokoušel nějak blíže vypracovat pojem Boha. On o tom mluví, to slovo se tam dost často užívá, ale tak jako v jisté nepřesnosti záměrné. A když ho chce precizovat, tak okamžitě přechází k pojmu Ježíš Kristus a charakterizuje Krista kosmologicky. To jest, pro něj Kristus je alfa a omega, tak jak se píše v poslední knize Nového zákona, ve Zjevení Janově: „Já jsem alfa i omega.“ To znamená, Kristus je zdroj všeho a zároveň ke Kristu všechno spěje. Ta konvergence všeho vědění a myšlení a jednání a celého světa, to všechno konverguje k bodu Omega. To je pro něj strašně důležité, že všechno směřuje k bodu Omega a tam dojde k té identifikaci. Tam tedy bude Bůh, respektive Kristus, všechno ve všem. To je taková ta takřka až ortodoxní tradice, kupodivu u katolického myslitele, v ortodoxním smyslu pravoslavném.

Jiný hlas: Mně by ještě zajímalo víc otázek. Jednak Teilhardova koncepce předpokládá takovou jednoduchou linearitu času. Tady je vývoj, ten lineárně spěje do nějakého bodu Omega. To předpokládá takovou jednoduchou linearitu.

Hejdánek: Ne, to není linearita. On právě naopak mluví třeba o kuželi času. Proč? Protože v těch svých obrazech, jak vypadá strom života, tak tam je to jednotlivé větvení těch jednotlivých oblastí přírody a tam zase ještě ti živočichové, ryby a obojživelníci, savci a nahoře je lidská *species*. To tam líčí jako květ, který se nejdřív rozlézá, ale pak se začíná uzavírat a spěje do jednoho. Čili nikoli linearita, nýbrž tam je ta větvenost a posléze ta konvergence zase k jednomu. Jestli je to linearita v tom, že to je linka jedna, tak to ne. Nebo jak jste myslel tu linearitu?

Jiný hlas: Já jsem myslel tu linearitu v tom, že nepředpokládá různost času.

Hejdánek: To z čeho to vyplývá? On mluví o tom, že vývoj má různá období, rychlý postup a pomalý postup. Jsou určitá období, kdy ten vývoj je pod takovým tlakem, že najednou se rozprskne. On to ukazuje, jak se v určité době rozprskne najednou to větvení na mnoho stran a pak dlouho není žádné větvení a ty větve se jenom oddalují od sebe a dospívají ke svým koncům. A pak se střídají období, kdy najednou na některé té větvi nebo na tom kmeni zase dojde k nějakému novému větvení. Čili on zná různé časy. Je čas větvení a čas vypracovávání forem v jednotlivých větvích. Takhle on hovoří.

Čas je pro něj v různé době různě hustý. Ten vnitřní přetlak, ta tendence, která to všechno žene kupředu, někdy pracuje víc, někdy je ten přetlak velký, jindy malý. Někdy se dlouho nic neděje, v některých liniích se něco děje, v jiných ne. Jsou linie, kde se vývoj takřka zastavil na dlouhé miliony let, a naopak jsou jiné, kde to jde pořád kupředu. Člověk patří k té linii, která šla pořád kupředu a byla otevřená a nikdy nedocházela k dokonalosti. Kupodivu je tady jistá analogie třeba s Gehlenem, který charakterizuje člověka jako nedostatkovou bytost. On ukazuje, že ta specifičnost člověka je v tom, že je nespecializovanou bytostí. Ale to už jsem zabrousil někam jinam.

Jiný hlas: Já jsem se chtěl ještě zeptat: z toho všeho vyplývá, že tady Teilhard chce ukázat, že existuje určitá sourodost mezi člověkem a vesmírem. Nabízí se nám koncepce nejdřív takové té ořesenosti právě přírodovědou, tím novým pohledem na svět, kdy dochází k tomu, že zatímco na počátku byl člověk centrem světa a pro něj na zem přichází Bůh, aby spasil tohoto člověka, tak se otvírá určitá propast a určitá nezajištěnost a nezakotvenost člověka ve světě, o které hovoří i Pascal. A teď přichází v této době Teilhard a znovu uvádí věci v stejný, samozřejmě asi vyšší řád tím, že opět je to člověk, který je v popředí celého vývoje v kosmu. Já jsem se chtěl zeptat, jestli, když se Teilhard vypořádává s Pascalem, nejsou to dva různé pohledy. Protože podle vašich slov vy říkáte, že Pascalovi šlo o podstatné zakotvení života, které on nachází jedině v Bohu, zatímco Teilhard de Chardin nachází, že vesmír je spjat s člověkem v jedno, že existuje vývojová linie. Ovšem jsem to já, člověk jakožto jedinec, když nebudu redukován na nějaké částice, jsem to já, kdo je spjatý s mlhovinou? Myslím si, že Pascal je v rovině jiného pohledu, v rovině jakési krajní jedinečnosti, je krajnější než Teilhardův pohled, který je v rovině lidstva, rodový. Jako kdybych hledal spjatost jedinečnosti Mozartovy s celým hudebním rodem, který sahá asi devět pokolení hudebníků. Jako kdybych tuto jedinečnost chtěl hledat v jakési spjatosti s touto rodovou spjatostí.

Hejdánek: To je hezké přirovnání a já nevím, proč ho uvádíte jako argument proti. To je argument pro, ne?

Jiný hlas: Já to chápu tak, že Pascal je v té rovině jedinečnosti toho podstatného zakotvení života a to podstatné se nedá najít v žádném, aspoň v tom, co jsme našli jako existující vývojová linie, tak to se samozřejmě taky vymyslí, ale v tom není žádné podstatné zakotvení. Co je pro mě podstatné zakotvení života? Že je tady určitý vývoj mezi vším, mezi veškerenstvem, kterým já jsem.

Podívejte se, já jsem ještě chtěl zdůraznit jedno, že ta otázka – já jsem tady nebyl, poslouchal jsem to z kazety – byla: chceme ukázat, že existuje sourodost člověka s vesmírem. Já nechci držet jenom určitý, to slovo solitery tady bylo použito, to bylo příliš volné, ale chtěl jsem zdůraznit právě to, co jsem zmiňovali o Pascalovi, že tady existuje sourodost člověka s vesmírem. Že právě člověk jakožto jedinec není rodově spjat, jako jedinec je vždy sám. To je to, co já chápu. Jestliže šlo o nějaké podstatné zakotvení života u Pascala, tak on byl právě v té rovině, kde je sám. Zatímco Teilhardovi šlo právě – aspoň jak to chápu, jak tomu prozatím rozumím – o tu sourodost, ale tam není člověk sám. Čili já si myslím, že to jsou dva pohledy a skutečně dost odlišné. Nejdřív jsem chtěl přiblížit jenom svůj vlastní pohled.

Hejdánek: Člověk ve své nejvnitřnější podstatě je sám, je zde individuum, je jedinec. To je pravda. Ale sourodost s vesmírem je to, že vesmír je taky sám. To je základní podobnost mezi člověkem a vesmírem. To je takový trochu argument a minori, takříkajíc. Dalo by se ukázat jinými cestami leccos podstatnějšího.

Já nevím, jestli jsem to podržel všechno, udělal jsem si poznámky a nejsem z nich teď moudrý, nevybavuju si všechno, jestli odpovím na všechno, nebo jestli mi něco zůstane stranou od toho, co jste chtěl. Je otázka, jestli ten příklad... já vyjdu od toho příkladu s Mozartem. Víte, je možno milovat Mozarta, mít rád jeho hudbu, poslouchat ho pořád, ale rozumět mu a pochopit ho jakožto právě jeho znamená, že víte, co v něm je z doby. To není Mozart, co je z doby. Mozart je to, co nenajdete u jiných. Co najdete u jiných, to není Mozart. Sám jste zdůrazňoval, že člověk je sám. Tedy v čem se Mozart podobá Myslivečkovi třeba, tak to není nejvlastnější Mozart. Nejvlastnější Mozart je v tom, v čem se nepodobá nikomu, co je jeho specifičnost, co nenajdete jinde, co nepatří k dobovému klišé nebo dobové tradici té hudby. To je jenom jakýsi jazyk. Nemůžete osobitost třeba Holanovu hledat v tom, že mluví česky. To není žádná osobitost. To je to, co má společné se všemi českými ostatními básníky.

Tedy za jakých okolností vám může vyvstat to, co je pro Mozarta to podstatné? Co je on sám, a ne jenom ta doba a ne jenom to dobové klišé? Jedině když to dobové klišé znáte. Když ho neznáte, když neznáte ostatní skladatele té doby, tak nepoznáte, v čem je Mozart ten veliký. Čili tady je jasné, jak potřebujete znát ten kontext, abyste měl otevřenou cestu k tomu, co ten kontext přesahuje. Co není vyložitelné z kontextu, co není redukovatelné na kontext, ale co je mimo kontext, co je nad kontext, co je jedinečné.

No a tohleto je ten důvod, proč se staráme o pojetí světa, abychom pochopili, co je člověk. Poněvadž když nebudeme vědět, co je svět, tak nikdy nepochopíme sami sebe. My potřebujeme znát ten kontext, ve kterém jsme, v kterém žijeme, a to prostorově i časově. A tam má být vidět ta jedinečnost. A to dělá Teilhard. Naproti tomu u Pascala tohle není. Ta jedinečnost tam nikde není vidět. Všichni lidé jsou stejní mezi těmi nekonečny a visí někde uprostřed a nemají nic pod nohama. To je kontext, který od nich utíká, který jim nepomáhá,

aby se stali sami sebou. Oni naopak v tom ztrácejí ten kontext, který jim ubírá ze skutečnosti. Oni ztrácejí sami sebe, dostávají se do nejistoty od té jakési světové souvislosti.

Čili je to právě naopak. Není to Pascal, který jde do větších krajností. Naopak je to právě Teilhard, který ukazuje ty krajnosti daleko plastičtěji a lépe jako kus kontextu, k němuž se člověk vztahuje nebo který se vztahuje k tomu člověku a který umožňuje, aby ten člověk byl čímśi jedinečnejším, než je u Pascala. Teilhardovský člověk je daleko jedinečnejší, osobitější než ten pascalovský člověk.

No a to nás vede ještě k třetí poznámce, totiž že... mně to teď vypadlo. Šlo o tu osobitost, která je u Teilharda pojmově vyhnána do extrému, zatímco u Pascala zůstává netematizovaná. Nezlobte se, možná že mě to ještě napadne, ale teď mně to vypadlo zcela z hlavy.

Jiný hlas: Když on hledá u člověka nejenom rozlišení člověka, ale ve směru k takovému pěknému místěčku na vrcholu vývoje, k tomu jedinečnému nadčlověku – co by to s ním udělalo, kdyby se v době, kdy žil, objevila náhle mimozemská civilizace, která by byla podstatně vyspělejší, protože by byla na vrcholu ona? Vadilo by mu to?

Hejdánek: Vůbec ne. Poněvadž to je stejně tak, jako jsou na Zemi křováci a Australané, ti původní.

Jiný hlas: Teilhard nebyl ani křovák, ani Australan.

Hejdánek: No jistě. Taky jsou tady Guinejci a podobně, takže ti jsou za námi. Ale kdyby tady byl někdo před námi?

Jiný hlas: No tak my bychom se ukázali jako zbytečná slepá...

Hejdánek: No proč slepá? Koneckonců předběhnout je nemůžeme. Ale můžeme... Proč nemůžeme? Dnešní křovák – nevím, co se s nimi teď děje, jsou na vymření – ale fakt je, že třeba podívejte se, Afričané, ať už původní, kteří zůstali v Africe, nebo ti, co byli jako otroci vyvezeni do Spojených států, tak dneska ve svých nejvyspělejších představitelích jsou na úrovni světové.

A taky měli co dohánět celá staletí, tam sice někdy možná tisíciletí, kdoví. Ono to tady v Evropě taky pěkně nevypadalo, byla tady úzká jakási vrstva, která tu tradici předávala, ale ve středověku to bylo hrozné, ta společnost, jistě horší než třeba v nějaké té houštině...

Konec strany A